

TERESA SERAFIN

*Spółeczna Akademia Nauk  
w Łodzi*

## OD SEGREGACJI DO RÓWNYCH PRAW - Z PERSPEKTYWY ZMIAN POLITYKI EDUKACYJNEJ W ASPEKCIE DOSTĘPU DZIECI I MŁODZIEŻY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ DO EDUKACJI

ABSTRACT. Serafin Teresa, *Od segregacji do równych praw – z perspektywy zmian polityki edukacyjnej w aspekcie dostępu dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością do edukacji* [From Segregation to Equal Rights – From the Perspective of Educational Policy Changes in the Access to Education of Children and Young People with Disabilities]. *Studia Edukacyjne* nr 34, 2015, Poznań 2015, pp. 45-69. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2896-7. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2015.34.3

The article discusses the different views on people with disabilities in selected periods of history and the impact of international law on the changed perception of students with disabilities in the Polish educational system. Part 2 presents three possible paths of education of students with disabilities: segregation, integration and inclusion.

**Key words:** segregation, integration, inclusion, evolution of views, education system, pupil/person with a disability

### Wstęp

Na przestrzeni dziejów optykę patrzenia na osoby z niepełnosprawnością kształtowały dominujące na danym etapie rozwoju historycznego: poglądy starożytnych filozofów<sup>1</sup>, przesady, dogmatyczne wierzenia religijne

---

<sup>1</sup> Zakorzenione w historii filozofii człowieka Arystotelesa i innych przedstawicieli greckich myślicieli.

oraz ograniczone postawy społeczne. Stopniowy rozwój cywilizacji przyczynił się także do zmiany traktowania osób z niepełnosprawnością. Na przestrzeni dziejów dzieciom/osobom z niepełnosprawnością odmawiano prawa do życia, izolowano od pozostałych osób społeczeństwa, dyskryminowano, podejmowano działania opiekuńcze (charytatywne). Dopiero na przełomie dziewiętnastego i w pierwszej połowie dwudziestego wieku, w wyniku rozwoju nauk medycznych i psychologicznych wyodrębniono różne typy i opisano specyfikę rozwojową niepełnosprawności. Wówczas to, na fali akcentowania bezradności osób niepełnosprawnych rozpoczęły się działania segregacyjne w postaci zakładania specjalnych instytucji, według ówczesnego społeczeństwa chroniących osoby z niepełnosprawnością przed trudnościami na jakie mogą napotykać w życiu. II wojna światowa zatrzymała rozwój działań na rzecz poprawy życia osób z niepełnosprawnością, a nawet spowodowała w niektórych regionach Europy powrót do poglądów średniowiecznych. W drugiej połowie dwudziestego wieku same osoby z niepełnosprawnością, ich rodziny oraz organizacje pozarządowe zapoczątkowały działania mające na celu zmianę poglądów społecznych, uznanie prawa do życia w otwartym społeczeństwie i tworzenia odpowiednich warunków do wspierania ich rozwoju, wychowania, nauczania i pracy. Także profesjonaliści zmieniali podejście do rozumienia niepełnosprawności i jej wpływu na funkcjonowanie człowieka.

Od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku w przestrzeni publicznej lansowana jest idea wyrównywania szans edukacyjnych osób z niepełnosprawnością oraz że świadomość dotycząca obecności osób z niepełnosprawnościami w społeczeństwie systematycznie i pozytywnie się zmienia<sup>2</sup>, to jednak zachowania i postawy większości przedstawicieli polityki społecznej nadal nastawione są przede wszystkim na uwzględnianie potrzeb obywateli sprawnych.

Prowadzone od drugiej połowy dwudziestego wieku kampanie popularyzujące wiedzę o różnorodności potrzeb osób uznanych za „niepełnosprawne” współcześnie zaowocowały zmianą postrzegania modelu niepełnosprawności z:

a) medycznego - polegającego na lokowaniu problemów związanych z niepełnosprawnością w ograniczeniach biologicznych (zdrowiu lub uszkodzeniu organizmu) i niezdolności do samodzielnego życia. W związku z tym arbitralnie zapewnia się tej osobie stałą instytucjonalną opiekę specjalistyczną, „najwłaściwsze” metody i środki oddziaływań medycznych i re-

---

<sup>2</sup> Ewolucja poglądów na temat (nie)wyrównywania szans życiowych osób z niepełnosprawnością - patrz tabela 1.

habilitacyjnych, wychowawczych i dydaktycznych. Taki pogląd tkwi nadal w myśleniu potocznym. Wpływa to na tworzenie się mechanizmów wyłączających osoby z niepełnosprawnością z życia społecznego oraz akcentowanie potrzeby działań charytatywnych, opiekuńczych<sup>3</sup> na

b) społeczny – polegający na zauważaniu potencjału tkwiącego w każdej osobie, nawet o znacznym stopniu niepełnosprawności i lokowaniu problemów związanych z jej funkcjonowaniem w interakcji pomiędzy tą osobą a otaczającym ją środowiskiem fizycznym, społecznym, czy kulturowym<sup>4</sup>. W tym modelu osoba z niepełnosprawnością jest kimś, kto posiada „jakieś specyficzne” ograniczenia, ale nadal jest osobą posiadającą te same prawa i obowiązki obywatelskie, co osoby pełnosprawne; jest pełnoprawnym uczestnikiem życia społecznego i może decydować o wyborze własnej drogi życiowej.

Czy ten model znalazł odzwierciedlenie w dostrajaniu oraz asymilacji polityki społecznej i edukacyjnej wszystkich krajów do potrzeb osób z niepełnosprawnością w różnych dziedzinach życia? W niniejszym artykule zostały przedstawione wybrane poglądy społeczne oraz akty prawa międzynarodowego, które miały wpływ na traktowanie osób z niepełnosprawnością oraz ewoluowanie prawa krajowego odzwierciedlone w Ustawie o systemie oświaty i przepisach wykonawczych.

## Poglądy na niepełnosprawność w wybranych okresach historii

W świadomości każdego człowieka, od najmłodszych lat programowane są poglądy przekazywane przez rodziców oraz inne osoby ważne dla dziecka w procesie rozwoju, edukacji i w relacjach społecznych. Większa część tego programowania dokonuje się nieświadomie, pod dyktando przekonania, o których czasem można nawet nie wiedzieć, że istnieją. Poglądy przyjęte w trybie warunkowania społecznego mogą być przyczyną akceptacji bądź defaworyzowania osób z niepełnosprawnością. Wzorce te manifestują się w różnych formach. Jedną z nich jest niezauważanie potrzeb edukacyjnych osób z niepełnosprawnością przez niektórych organizatorów działań oświatowych oraz reżyserów kreujących scenografię życia społecznego. Dla potrzeb tego artykułu termin „osoba z niepełnosprawnością” używany jest w znaczeniu osób: dzieci, młodzieży i dorosłych o różnych dysfunkcjach

---

<sup>3</sup> Porównaj niektóre audycje telewizyjne przedstawiające dzieci i osoby z niepełnosprawnością jako biedne, które mogłyby w miarę dobrze egzystować, ale potrzebują litości i pomocy materialnej.

<sup>4</sup> Model ten dominuje np. w USA, Wielkiej Brytanii.

rozwojowych, ograniczeniach i niesprawności określonych w katalogu niepełnosprawności<sup>5</sup>, z powodu których poradnia psychologiczno-pedagogiczna wydaje orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Poglądy dotyczące traktowania osób z niepełnosprawnością w wybranych okresach historii przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Wybrane poglądy społeczne prezentowane w literaturze i normach prawnych w dziedzinie (nie)wyrównywania szans życiowych osób z niepełnosprawnością

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
1	Starożytność	
	<i>Sparta</i>	Specyficzny ustrój społeczny polegający na tym, że państwo sprawowało pieczę nad bardzo surowym wychowaniem dzieci i prowadziło selekcję noworodków; kolegium starców decydowało o pozbywaniu się dzieci niepełnosprawnych w górach Tajget.
	<i>Grecja</i>	Panujący kult piękna i siły fizycznej sankcjonował prawo zezwalające na eliminowanie ze społeczeństwa dzieci i osób niepełnosprawnych – zrzucano je ze skały tarpejskiej.
	<i>Egipt</i>	Sarkofagi z czasów starożytnego Egiptu przedstawiają ludzi z protezami kończyn. Ludzie z niepełnosprawnością mogli zostawać kapłanami.
	<i>Rzym</i>	W początkach państwa kierowano się Prawem dwunastu tablic, które dopuszczało uśmiercanie, przed ukończeniem trzeciego miesiąca życia przez niemowlęcia, u którego stwierdzono ślepotę lub wady rozwojowe. Decyzję podejmował ojciec. Wyznacznikiem stosunku do człowieka była zajmowana przez niego pozycja społeczna, określona posiadaniem dóbr materialnych. Bogaci mogli liczyć na pomoc medyczną i opiekę służby, natomiast ludzie biedni byli tego pozbawieni. Niewolników niezdolnych do pracy początkowo wyrzucano, a z czasem zaczęto wywozić ich do świątyni Eskulapa.

<sup>5</sup> Katalog niepełnosprawności został określony przez Ministra Edukacji Narodowej w rozporządzeniach z 17 listopada 2010 r. w sprawie: a) warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (DzU z 2014 r., poz. 392) – §2 ust. 1; b) warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (DzU z 2014 r., poz. 414) – §1.

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
2	Wczesne chrześcijaństwo	Niepełnosprawność uznawano za karę Bożą, a dotkniętych nią ludzi skazywano na wygnanie lub śmierć. Powszechna była wiara w „karę boską” za grzechy popełnione w rodzinie. Rodziny, w których pojawiło się takie dziecko często obarczano za to odpowiedzialnością i potępiano. Uważano tak nadal, pomimo że Jezus uleczył np. osobę niewidomą. Uczniowie Jezusa również uważali niepełnosprawność za grzech.
3	Wiek XVII - XIX	<p>Panowało ogólne potępienie i pogarda dla osób z niepełnosprawnością; dzieci i dorosłych umieszczano z dala od miast i osiedli ludzkich - w szpitalach i przytułkach. Czasem udawało się zdobyć dla osoby niepełnosprawnej miejsce przy rodzinie, która tym uczynkiem chciała zapewnić sobie życie wieczne. Najważniejszym źródłem utrzymania osób niepełnosprawnych była jałmużna uzyskiwana w wyniku żebractwa, a od czasu do czasu zatrudnianie ich do wykonywania prostych prac. W pewnym okresie żebractwo stało się nawet profesją. Zajmujący się nim oszuści symulowali choroby, a nawet porywając dzieci, okaleczali je, w celu wywoływania współczucia potencjalnego dobroczyńcy. Powstawały również zgromadzenia żebraków - opisał je Wiktor Hugo w książce: <i>Katedra Najświętszej Maryi Panny w Paryżu</i>.</p> <p>Tracili na tym prawdziwi niepełnosprawni, ponieważ traktowano ich jako osobliwość i wystawiano na widok publiczny w celu zabawiania pospółstwa. Na dworach utrzymywano karły, celem których było zabawianie właściciela. Modne było także posiadanie „obłąkanego” do doskonałego rozbawienia towarzystwa absurdalnymi i nielogicznymi wypowiedziami.</p>
4	Początek wieku XX	Rozwój nauk i wyodrębnienie wielu typów oraz opisów specyfiki rozwojowej niepełnosprawności pozwolił na przedstawienie potrzeby społecznej do zorganizowania dla tych osób odpowiednich warunków życia.
5	Okres ekspansji nazizmu	Zatrzymanie wszelkich działań na rzecz osób z niepełnosprawnością, jako że okupanci ich prześladowali i unicestwiali.

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
6	Okres po II wojnie światowej	
		Tworzenie specjalnych instytucji rehabilitacyjno-leczniczych. Rozwój segregacyjnego szkolnictwa specjalnego. Rozwój idei uznawania praw człowieka.
	ONZ - Uchwalenie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela 1948 r.	„Uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jako podstawy wolności, sprawiedliwości i pokoju świata”.
	Polska Dekret z 1956 r. o obowiązku szkolnym (DzU nr 9, poz. 52)	Wprowadzenie obowiązku szkolnego także dla uczniów z niepełnosprawnością w formie kształcenia segregacyjnego. Brakowało kadry przygotowanej do nauczania; dzieci uznane za niezdolne do nauki w szkole masowej wypełniały obowiązek szkolny w szkołach specjalnych.  Obowiązek szkolny trwał do ukończenia 17 lat - art. 15 ust. 3 Ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU z 1991 r., nr 95 poz. 425).
	1961 r. Ustawa o rozwoju systemu oświaty (DzU nr 32, poz. 160 z późn. zm.)	Art. 20 - Kształcenie i wychowanie dzieci i młodocianych przewlekle chorych, opóźnionych w rozwoju umysłowym i upośledzonych fizycznie lub umysłowo w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach przy szkołach podstawowych lub w ośrodkach szkolno-wychowawczych.  Młodzieży opiekę wychowawczą, wiedzę w dostępnym dla nich zakresie oraz przygotowanie do odpowiedniego zawodu i wychowania zapewniały szkoły i zakłady. Brakowało ujednoczonych podstaw dotyczących przekazywania ucznia ze szkoły masowej do specjalnej. Istniały natomiast zasady i tryb uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych - segregacja  (Rozporządzenie Ministra Oświaty z 31 października 1962 r. w sprawie zasad i trybu uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych (DzU nr 64 poz. 305)).  Dzieci i młodzież z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim pozostawały poza systemem oświaty.
7	Lata siedemdziesiąte XX wieku	
	Finlandia - Ustawa o Diennej Opiece dla Dzieci (36/1973)	Dominowało podejście oparte na podziale dzieci według diagnozy medycznej i zdolności ( <a href="http://www.european-agency.org">www.european-agency.org</a> )

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
	ONZ - Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (DzU z 1977 r., nr 38, poz. 167)	Uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej. Europa - w Hiszpanii uruchomiono pionierskie programy wczesnej interwencji jako odpowiedź na nowe trendy w myśleniu na temat rozwoju dziecka i integracji społecznej.
	Polska - Rozporządzenie Ministra Oświaty w sprawie zasad i trybu uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych (DzU 1974, nr 39 poz. 233)	Ustalenie zasad uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych - segregacja.
8	Koniec lat osiemdziesiątych XX wieku	
	ONZ - przyjęcie Konwencji o prawach dziecka - rok 1989	Art. 23 zobowiązywał Państwa-Strony do: zapewnienia pełni normalnego życia dziecku psychicznie lub fizycznie niepełnosprawnemu w warunkach honorujących jego godność, umożliwiających mu osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa, zapewnienia niepełnosprawnemu dziecku dostępu do oświaty, nauki, opieki zdrowotnej, opieki rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych realizowanych w sposób prowadzący do
	Polska - ratyfikowanie konwencji w 1991 r. (DzU z 1991 r., nr 120, poz. 526)	osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego.
9	Lata dziewięćdziesiąte XX wieku	
	Polska - ustawa z 7 września 1991 r. (DzU, nr 95, poz. 425)	W preambule Ustawy - wskazanie, że oświata Rzeczypospolitej kieruje się m.in. wskazaniami zawartymi w ww. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Wprowadzenie w art. 1 pkt 5 ustawy przepisu umożliwiającego pobieranie nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami.
	Rok 1993 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej	Ustalenie zasad orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego oraz ustalenie zasad organizacji <b>kształcenia integracyjnego</b>

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
	z 11 czerwca 1993 r. w sprawie organizacji i zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz innych publicznych poradni specjalistycznych (DzU nr 67, poz. 322)	w zarządzeniu nr 29 Ministra Edukacji Narodowej z 4 października 1993 r. w sprawie zasad organizowania opieki nad uczniami niepełnosprawnymi, ich kształcenia w ogólnodostępnych i integracyjnych publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz organizacji kształcenia specjalnego (DzU nr MEN, nr 9, poz. 36).
	ONZ - Rezolucja nr 48/96 Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych - przyjęta 20 grudnia 1993 r. określała 22 zasady	Zasada 6. dotycząca edukacji sugerowała, że „państwa powinny brać pod uwagę zasadę równych szans w zakresie edukacji podstawowej, średniej i wyższej, o charakterze integracyjnym, dla niepełnosprawnych dzieci, młodzieży i dorosłych. Państwa powinny zagwarantować, by kształcenie osób niepełnosprawnych stanowiło integralną część systemu oświaty”.
	UNESCO 1994 r. światowa konferencja i Uchwalenie Deklaracji z Salamanki - „Dostęp i Jakość”	Inspiracją dla tego dokumentu stało się uznanie konieczności działania na rzecz „szkół dla wszystkich”, czyli przyjmujących każdego ucznia, szanujących różnice, sprzyjających uczeniu i reagujących na indywidualne potrzeby uczniów. Deklaracja preferuje zasadę powszechności, dlatego stanowi istotny wkład w realizację idei Edukacji dla Wszystkich oraz zwiększenie efektywności nauczania w szkołach.
	Polska 1995 r. Ustawa z 21 lipca 1995 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (DzU 1995, nr 101, poz. 504)	Nowe brzmienie przepisu art. 16 ust. 7, na mocy którego uznano udział dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych, organizowanych zgodnie z odrębnymi przepisami „za spełnianie obowiązku szkolnego”. Wprowadzenie nowego art. 71b w brzmieniu: „Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy” (ust. 1) i „W zależności od rodzaju oraz stopnia zaburzeń i odchyżeń dzieciom i młodzieży organizuje się stosowne formy kształcenia i wychowania” (ust. 2).
	Polska - Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 stycznia 1997 r. w sprawie organizowania	Pierwsze wydanie norm prawnych określających zasady organizacji zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci na z głębokim upośledzeniem umysłowym. Podstawą wydania był art. 7 Ustawy z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (DzU 1994, nr 111, poz. 535 z późn. zm.).



Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
	zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci z głębokim upośledzeniem umysłowym (DzU nr 14, poz. 76)	Do kategorii uczniów z niepełnosprawnością wprowadzono także dzieci z autyzmem.
	1998 r. – Ustawa z 25 lipca o zmianie ustawy o systemie oświaty (DzU nr 117, poz. 759)	Dodano w art. 1 pkt 5a w brzmieniu: „system oświaty zapewnia opiekę nad uczniami ze znacznymi lub sprzężonymi dysfunkcjami przez umożliwianie realizowania indywidualnych form i programów nauczania” oraz zmieniono brzmienie art. 4 poprzez zobowiązanie nauczycieli by w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych kierowali się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską oraz szanowali godność osobistą ucznia. Zmieniono również brzmienie art. 15, w którym obowiązek nauki wydłużono do ukończenia 18 roku życia. Natomiast w art. 71b rozszerzono definicję kształcenia specjalnego o dodanie wyrażenia „i integracyjne”.
	1999 r. – Ustawa z 8 stycznia 1999 r. Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (DzU nr 12, poz. 96)	Reforma strukturalna i programowa systemu oświaty. Wprowadzenie obowiązku realizacji przez uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim takiej samej podstawy programowej kształcenia ogólnego jak dla uczniów sprawnych oraz zmiana nazewnictwa szkół dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym („szkoły życia” zastąpiono szkołą podstawową specjalną oraz gimnazjum specjalnym). Wydanie pierwszego rozporządzenia przez Ministra Edukacji Narodowej z 16 grudnia 1999 r. (DzU nr 111, poz. 1284) określającego algorytm podziału części oświatowej subwencji ogólnej, w którym wyodrębniono dodatkowe, zwiększone wskaźniki wag P3 – dla uczniów klas specjalnych w szkołach podstawowych i gimnazjach oraz dla uczestników zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, P4 – dla uczniów niepełnosprawnych w klasach ogólnodostępnych w szkołach podstawowych i gimnazjach, P5 – dla uczniów niepełnosprawnych w klasach integracyjnych w szkołach podstawowych i gimnazjach oraz P9 – dla uczniów szkół ogólnokształcących specjalnych i P10 – dla uczniów szkół zawodowych specjalnych.

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
10	XXI wiek	
	Unia Europejska (UE) 2000 r. (ogłoszenie dyrektywy <a href="#">2000/43/WE</a> i <a href="#">2000/78/WE</a> )	Przyjęcie dyrektywy: 1) zakazującej bezpośredniej i pośredniej dyskryminacji m.in. ze względu na niepełnosprawność. Zawarcie szczegółowej definicji dyskryminacji oraz włączenia niedyskryminacji i równych szans dla wszystkich do głównego nurtu ( <i>mainstreaming</i> )
	Polska nowelizacja Ustawy o systemie oświaty (DzU z 2001, nr 111, poz. 1194)	Wprowadzenie w art. 71b ust. 2a Ustawy o systemie oświaty przepisu umożliwiającego tworzenie zespołów wczesnego wspomaganie rozwoju małych dzieci od chwili wykrycia niepełnosprawności do rozpoczęcia nauki w szkole.
	Finlandia 2002 r. – Uchwała rządu dotycząca nowej definicji ogólnokrajowej polityki w zakresie wczesnej interwencji i opieki nad dziećmi; 2002 – za: Edukacja Ucznia ze specjalnymi potrzebami nr 15	Wprowadzenie zasady edukacji włączającej i wczesnej interwencji w dokumentach określających nową politykę ogólnokrajową.
	Europejski Kongres na rzecz Osób Niepełnosprawnych Madryt, marzec 2002 – Uchwalenie Deklaracji Madryckiej	<p>Przedstawiciele organizacji osób niepełnosprawnych uczestniczący w Kongresie uchwalili Deklarację, w preambule której uzasadniali potrzebę zmiany podejścia do osób z niepełnosprawnością i wskazali, za Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, że „wszystkie ludzkie istoty są wolne i równe pod względem godności i praw”. W Deklaracji przedstawiono wizję przyszłego traktowania tych osób na zasadzie kontrastu od-do:</p> <p>a) OD traktowania osób z niepełnosprawnością jako przedmiotu działań charytatywnych – DO postrzegania ich jako osób obdarzonych prawami, b) OD traktowania tych osób jako pacjentów – DO postrzegania ich jako konsumentów i niezależnych obywateli, c) OD sytuacji, w której profesjonaliści podejmują decyzje w imieniu osób z niepełnosprawnością – DO sytuacji, w której same te osoby podejmują niezależne decyzje i biorą odpowiedzialność za sprawy, które ich dotyczą, d) OD koncentrowania się na indywidualnych uszkodzeniach i zaburzeniach – DO usuwania barier, rewidowania norm społecznych, polityki i wzorców kulturowych oraz promowania wspierającego i dostępnego środowiska, e) OD określania ludzi mianem zależnych lub nie nadających się do pracy – DO podkreślania ich</p>

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
		uzdolnień i tworzenia aktywnych form wspierania, f) OD tworzenia warunków ekonomicznych i społecznych dla niewielkiej garstki – DO kreowania przyjaznego, elastycznego świata dla wszystkich, g) OD niepotrzebnej segregacji w edukacji, zatrudnieniu i innych sferach życia – DO integrowania w normalny nurt życia, h) OD ograniczenia polityki wobec osób z niepełnosprawnością do kompetencji specjalnych ministerstw – DO włączenia polityki wobec tych osób w całokształt zadań, za które odpowiedzialność ponosi cały rząd.
	Unia Europejska – Ustanowienie 3 grudnia 2003 r. Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych (ERON)	Obchody Roku skłoniły obywateli do zainteresowania się prawami osób z niepełnosprawnością. Główną odpowiedzialność za działania na rzecz osób z niepełnosprawnością ponosiły kraje członkowskie UE zgodnie z priorytetami dotyczącymi: zachęcenia osób z niepełnosprawnością do aktywności zawodowej, zapewnienia dostępu do wysokiej jakości usług w zakresie wsparcia i opieki, wspierania dostępności towarów i usług, zwiększenia zdolności analitycznych UE w zakresie statystyk dotyczących niepełnosprawności.
	Polska – podpisanie przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu, 31 grudnia 2002 r., Rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (DzU z 2003, nr 6, poz. 69 ze zm.)	Zawarto w nim przepisy związane z dostosowaniem stanowiska pracy do warunków antropometrycznych i/lub potrzeb wynikających z niepełnosprawności uczniów.
	Polska – Ustawa z 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (DzU nr 137, poz. 1304)	Wprowadzenie w art. 14 ust. 3 – obowiązku odbycia przez dzieci sześciolatnie rocznego przygotowania przedszkolnego. Wprowadzenie do systemu oświaty nowego typu szkoły ponadgimnazjalnej – trzyletniej specjalnej szkoły przysposabiającej do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi – art. 9 ust 1 pkt 3 lit. h,
	Polska – określenie przez Ministra Edukacji Narodowej przepisów	a) ramowego statutu tej szkoły (rozporządzenie zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych statutów (DzU z 2004, nr 66, poz. 606),

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
	dotyczących zasad organizacji nauczania w trzyletnie specjalnej szkole przysposabiającej do pracy (...), podstawy programowej, ramowego planu nauczania, zasad rekrutacji i ramowego statutu oraz Przedłożenie Radzie Ministrów programu działań <i>Wczesna wielospecjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie (WWKSC)</i>	<p>b) ramowego planu nauczania (rozporządzenie zmieniające Rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania (DzU z 2004, nr 43, poz. 393),</p> <p>c) podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły przysposabiającej do pracy (...) DzU z 2005, zmieniające Rozporządzenie w sprawie podstawy programowej (DzU nr 19, poz. 165) uzupełnienie przepisów dotyczących: a) Rozporządzenia z 20 lutego 2004 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do szkół (...) DzU nr 26, poz. 232),</p> <p>d) ustalenie wskaźnika wagi subwencji oświatowej określającego kwotę środków finansowych na kształcenie tych uczniów (DzU z 2004, nr 286, poz. 2878).</p> <p>Protokół ustaleń Nr 39/2004 posiedzenia Rady Ministrów z 14 września 2004 r. – w pkt. 19 zapisano: „Rada Ministrów, na wniosek Ministra Edukacji Narodowej i Sportu Mirosława Sawickiego, przyjęła Program Rządowy – Pilotaż 2005-2007 „Wczesna, (.....)”,</p>
	Polska – rok 2005 wydanie przez Ministra Edukacji Narodowej – pierwszego rozporządzenia regulującego zasady wczesnego wspomagania rozwoju małego dziecka oraz wprowadzenie ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych do systemu oświaty	<p>Rozporządzenie z 4 kwietnia 2005 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomagania rozwoju dzieci (DzU nr 68, poz. 587).</p> <p>Rozporządzenie z 7 marca 2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych (DzU nr 52, poz. 467) umożliwiło tworzenie ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim</p>
	Parlament Europejski i Rada – ogłoszono Europejski Rok Równych Szans dla Wszystkich rok 2007 r.	Niedyskryminacja i równe szanse dla wszystkich – strategia ramowa [COM (2005)224 – DzU C 236 z 24.9.2005]
	Polska – rok 2010 – wydanie rozporządzeń określających obowiązek permanentnej obserwacji uczniów, zasady zespołowej pracy nauczycieli i specjalistów oraz ustalania indywidualnego programu	<p>Wprowadzenie obowiązku:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- realizowania procesu kształcenia specjalnego uczniów z niepełnosprawnością na podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (rozporządzenia – DzU z 2010, nr 228, poz. 1489 i poz. 1490);</li> <li>- zaliczenie niepełnosprawności uczniów do wykazu grup dzieci mogących posiadać indywidualne potrzeby rozwojowe i możliwości edukacyjne (rozpo-</li> </ul>

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
	edukacyjno-terapeutycznego dla uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego	rządzenie w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej (DzU z 2010, nr 228, poz. 1487).
	Polska - rok 2011 - odstąpienie od niektórych obowiązujących dotychczas przepisów dotyczących obowiązku realizowania z uczniami z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi podstawy programowej oraz ramowego planu nauczania określonego dla specjalnej szkoły podstawowej, specjalnego gimnazjum i specjalnej szkoły przysposabiającej do pracy	W przepisach §§ 36-41 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (DzU nr 109, poz. 631) określającego, że ośrodek rewalidacyjno-wychowawczy umożliwiającą między innymi dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki – Inaczej niż w rozporządzeniu obowiązującym od marca 2005 r. (DzU nr 52, poz. 467 z późn. zm.).
	Polska - ratyfikowanie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych	Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r. (DzU 2012, poz. 1169) w punkcie e preambuły wskazuje, że niepełnosprawność jest pojęciem ewoluującym i wynika z interakcji między osobami z dysfunkcjami a barierami wynikającymi z postaw ludzkich i środowiskowymi, które utrudniają tym osobom pełny i skuteczny udział w życiu społeczeństwa, na zasadzie równości z innymi osobami, natomiast w punkcie y wyraża nadzieję, „że przyczyni się do zaradzenia głęboko niekorzystnej sytuacji społecznej osób niepełnosprawnych i będzie promować ich aktywność w sferze obywatelskiej, politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej, na zasadach równych szans, zarówno w krajach rozwijających się, jak i rozwiniętych”. W odniesieniu do edukacji w art. 24 Konwencji zawarto m.in. zobowiązanie dla Państw Stron do zapewnienia włączającego systemu kształcenia umożliwiającego integrację na wszystkich poziomach edukacji i w kształceniu ustawicznym.

Lp.	Okres historii	Poglądy dotyczące sposobu traktowania osób z niepełnosprawnością
	Polska - rok 2012 - odstąpienie w ramowych planach nauczania od traktowania alternatywnych metod komunikacji jako przedmiotu nauczania dla uczniów z autyzmem i sprzężonymi niepełnosprawnościami	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (DzU poz. 204). Zmiana przepisu dotyczącego możliwości wydłużania okresu nauki dla uczniów z niepełnosprawnością z - co najmniej o jeden rok na etap edukacyjny na - o jeden rok.

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury oraz aktów prawa międzynarodowego i krajowego.

Analiza poglądów przedstawionych w tabeli oraz odzwierciedlonych w rezolucjach, dekretach i aktach prawnych wyraźnie pokazuje: a) zależność traktowania osób z niepełnosprawnością od obowiązujących w wybranym okresie historycznym: ustroju, religii i norm społecznych oraz kultu piękna i siły fizycznej oraz b) stopniową ewolucję świadomości społecznej uzewewnętrzniającą się przede wszystkim w rezolucjach i aktach prawa międzynarodowego Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Europejskiej oraz deklaracjach organizacji pozarządowych. Zalecenia i dyrektywy wynikające z tych aktów były stopniowo wprowadzane także do przepisów tworzonych w Polsce. Przykłady: a) ratyfikowanie Konwencji o Prawach Dziecka, w **1991 r.** pozwoliło na uwzględnienie jej zaleceń w przepisie art. 1 pkt 5 ustawy o systemie oświaty umożliwiającym pobieranie nauki przez dzieci i młodzież niepełnosprawną we wszystkich typach szkół. *De facto* przepis ten wprowadził możliwość organizowania kształcenia tych uczniów w formie integracyjnej, b) rezolucja ONZ z **1993 r.** preferująca zasadę równych szans dla osób niepełnosprawnych w zakresie edukacji została uwzględniona w rozporządzeniu wprowadzającym zasady orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego oraz w zarządzeniu ministra nr 29 określającym szczegóły kształcenia specjalnego i integracyjnego, c) deklaracja z Salamanki akcentująca fundamentalne prawo każdego dziecka do nauki miała wpływ na rozszerzenie w **1998 r.**, w przepisie art. 1 pkt 5a ustawy o systemie oświaty, zapewniającym (także) uczniom ze znacznymi lub sprzężonymi dysfunkcjami realizowania indywidualnych form i programów nauczania oraz zobowiązanie nauczycieli (art. 4) by szanowali godność osobistą ucznia, jak również d) wprowadzenie<sup>6</sup> w **2001 r.** możliwości tworzenia zespołów wczesnego

<sup>6</sup> Deklaracja z Salamanki promowała oddziaływania wychowawcze we wczesnym dzieciństwie, zarówno poprzez wspieranie rozwoju przedszkoli i dziennych ośrodków wychowawczych, jak też organizowanie działań informujących i uświadamiających rodziny we

wspomagania rozwoju małych dzieci od chwili wykrycia niepełnosprawności do rozpoczęcia nauki w szkole (jednak pierwsze zespoły powstały dopiero w 2005 r.) i e) objęcie w **2004 r.** dzieci sześciolletnich obowiązkiem odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego, co pozwoliło na udział dzieci z niepełnosprawnościami w wychowaniu przedszkolnym (do tego czasu tylko 1% dzieci z niepełnosprawnościami uczestniczył w zajęciach przedszkolnych) oraz wprowadzenie nowego typu szkoły ponadgimnazjalnej dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym. Strategia UE z 2007 r. także podkreśla równy dostęp do edukacji na wysokim poziomie, do kształcenia ustawicznego i niedyskryminacji w głównym nurcie (*mainstreaming*).

### **Struktura systemu oświaty w aspekcie kształcenia uczniów z niepełnosprawnością**

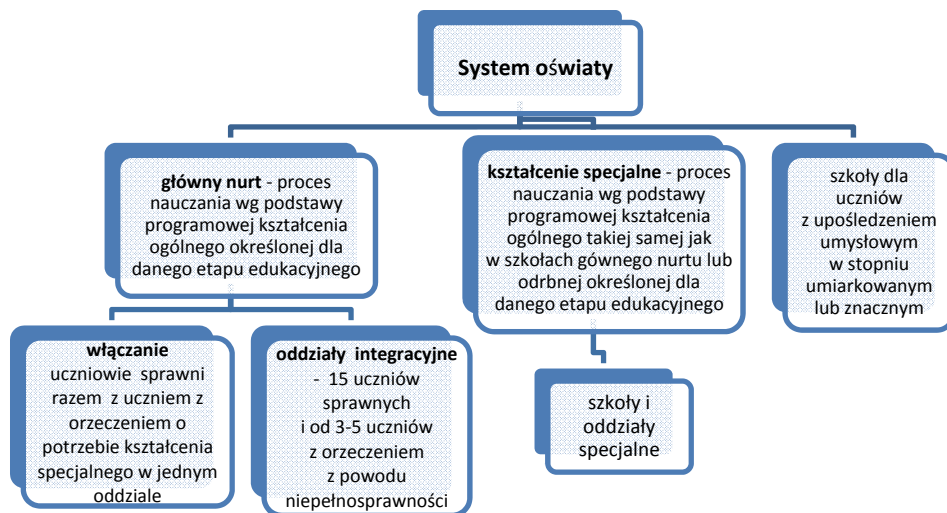
Zmiany prawa powinny mieć wpływ na poprawę jakości życia osób z niepełnosprawnością i umożliwić im udział w życiu społecznym. Realizowanie różnych programów wspólnotowych (Sokrates czy Leonardo da Vinci) dotyczących kształcenia zawodowego również miały włączyć edukację i kształcenie osób z niepełnosprawnością w główny nurt edukacji. W praktyce można dostrzec, że logiczne argumenty przemawiające za umożliwieniem kształcenia ustawicznego także osobom z niepełnosprawnością, przemawiające za zastosowaniem obowiązujących norm prawnych, nie mają wpływu na zmianę negatywnych programów zakotwiczonych w świadomości organizatorów – działają jak wirus w komputerze. Ponieważ w przepisach oświatowych nie wymienia się wprost osób, które spełniały obowiązek nauki na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego (z powodu jednej z niepełnosprawności sensorycznej, intelektualnej, czy niepełnosprawności sprzężonych) dyrektorzy centrów kształcenia ustawicznego lub centrum kształcenia praktycznego unikają przyjmowania tych osób do prowadzonych przez siebie placówek. Stąd, w kształceniu ustawicznym uczestniczą przede wszystkim osoby z niepełnosprawnością prawną, którzy uzyskali takie orzeczenie od lekarza orzecznika działającego w powiatowym zespole ds. orzekania o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności<sup>7</sup>.

---

współpracy ze służbami społecznymi (opieką zdrowotną, opieką nad ciężarnymi i matkami oraz opieką nad niemowlęciem), szkołami oraz lokalnymi stowarzyszeniami rodzin.

<sup>7</sup> Zespół orzekający powiatowego zespołu ds. orzekania wydaje orzeczenia dla potrzeb uzyskania świadczeń pomocy społecznej, rehabilitacji i/lub wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Na podstawie obecnie obowiązujących norm prawnych graficzny obraz realizowania procesu kształcenia dla uczniów z niepełnosprawnością na poziomie przedszkola, szkoły podstawowej i gimnazjum przedstawiają ryciny 1 i 2.



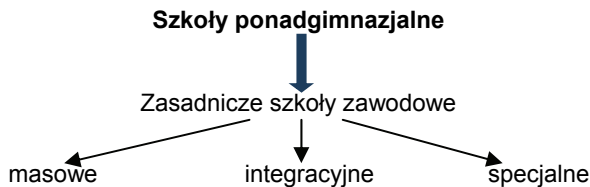
Ryc. 1. Trzy formy kształcenia: włączająca, integracyjna i specjalna oraz odrębna dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym (źródło: opracowanie własne na podstawie obowiązujących przepisów)

Uwaga. Dla absolwentów gimnazjum z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu upośledzenia umysłowego w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz z powodu niepełnosprawności sprzężonej, z której jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna została stworzona **odrębna ścieżka kształcenia ponadgimnazjalnego**, której ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy. Jest nią **trzyletnia specjalna szkoła przysposabiająca do pracy**.

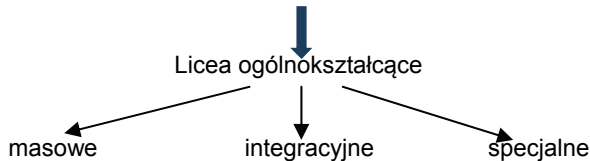
Kształcenie uczniów z niepełnosprawnościami w szkołach ponadgimnazjalnych przedstawia rycyna 2.

Powyższe schematy pokazują z jednej strony, że uczniowie z niepełnosprawnością mają do wyboru kształcenie w szkołach masowych, integracyjnych lub specjalnych, z drugiej – jest wyraźny podział możliwych ścieżek kształcenia uczniów uzależniony od rodzaju niepełnosprawności lub stopnia upośledzenia umysłowego. Szczególnie jest to widoczne na etapie kształcenia ponadgimnazjalnego.

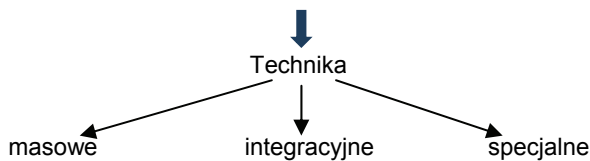




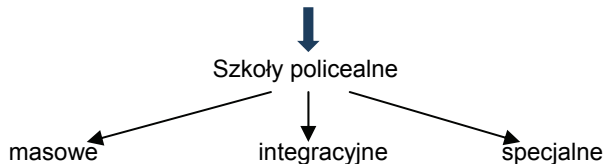
Uwaga. Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim nie mają możliwości kontynuowania nauki na kolejnym – po zasadniczej szkole zawodowej – etapie.



Uwaga. W liceach ogólnokształcących mogą kontynuować naukę uczniowie z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu różnych niepełnosprawności pod warunkiem, że są w normie intelektualnej.



Uwaga. W technikum mogą kontynuować naukę uczniowie z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu różnych niepełnosprawności pod warunkiem, że są w normie intelektualnej.



Uwaga. W szkole policealnej mogą kontynuować naukę uczniowie z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu różnych niepełnosprawności pod warunkiem, że są w normie intelektualnej.

Ryc. 2. Formy kształcenia ponadgimnazjalnego: włączająca, integracyjna i specjalna (źródło: opracowanie własne na podstawie obowiązujących norm prawnych)

Należy również wspomnieć o zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych prowadzonych z dziećmi i młodzieżą z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, w formie indywidualnej lub zespołowej. Udział tej grupy osób w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych uznawany jest za spełnianie obowiązku przedszkolnego, szkolnego i obowiązku nauki.

Zapoczątkowane w dziewięćdziesiątych latach dwudziestego wieku przełamywanie stereotypowych blokad społecznych, dostosowywanie nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością, z jednoczesnym zmniejszeniem dysproporcji w rozwijaniu możliwości edukacyjnych tych uczniów przez kadre pedagogiczną, na każdym etapie edukacyjnym nadal nie straciło na aktualności.

## Zakończenie

W toczącej się obecnie debacie publicznej związanej z realizowaniem polityki edukacyjnej w Polsce, na pierwszy plan wysuwa się pogląd uznający społeczny model niepełnosprawności. Prawo polskie nadal jest dostosowywane do regulacji międzynarodowych, a obowiązujące ramy prawne regulujące funkcjonowanie systemu oświaty polskiej pomagają w: 1) wyrównywaniu szans edukacyjnych uczniów z niepełnosprawnością, 2) zapewnianiu warunków do nauki przez przedszkola i szkoły wybrane przez rodziców, 3) realizacji kształcenia specjalnego dostosowanego do potrzeb tych uczniów. Na tym kończą się działania zrównujące prawo do edukacji uczniów z niepełnosprawnościami i uczniów sprawnych. Jest to między innymi wynikiem prawa, które daje możliwość, ale nie zobowiązuje organów prowadzących szkoły ogólnodostępne<sup>8</sup> do zapewnienia dodatkowego nauczyciela i specjalistów w celu wspierania rozwoju edukacyjnego i społecznego ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego.

Permanentne zmiany przepisów wprowadzane w systemie oświaty i hamowanie niektórych działań zmierzających do likwidowania istniejących jeszcze barier społecznych, architektonicznych i mentalnych oraz brak podstaw prawnych do gwarantowania uczniom z niepełnosprawnością skutecznych środków indywidualnego wsparcia w środowisku szkoły ogólnodostępnej nie gwarantują realizacji zasad zawartych w istniejących normach prawnych<sup>9</sup>.

---

<sup>8</sup> Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 10 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (DzU z 2014 r., poz. 414) §6, ust. 2 mówi, że w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, za zgodą organu prowadzącego, można zatrudniać dodatkowo nauczycieli posiadających kwalifikacje w zakresie pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

<sup>9</sup> Autorka jest ekspertem zatrudnionym w portalu internetowym ABC Prawo Oświatowe i udziela odpowiedzi na pytania respondentów (wybór niektórych pytań załączony w Aneksie

## BIBLIOGRAFIA

- Bravo B., Wipszycka E., *Historia starożytnych Greków*, t. 1, PWN, Warszawa 1988.  
Jaczynowska M., Musiał D., Stępień M., *Historia starożytna*, TRIO, Warszawa 2006.  
Sękowska Z., *Pedagogika specjalna. Zarys*, PWN, Warszawa 1985.

### Prawo Międzynarodowe

1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 10 grudnia 1948 r. (DzU z 1977 r., nr 38, poz. 167).
2. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych z 20 grudnia 1993, nr 48/96 Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych.
3. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (DzU z 1977 r., nr 38, poz. 167).
4. Konwencja o prawach dziecka – Rok 1989 (DzU z 1991 r., nr 120, poz. 526).
5. Dyrektywa UE z 29 czerwca 2000 – 2000/43/WE i 2000/78/WE wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób.
6. Deklaracja z Salamanki „Dostęp i Jakość” UNESCO 7-10 czerwca 1994 r., Światowa konferencja dotycząca specjalnych potrzeb edukacyjnych.
7. Deklaracja Madrycka: „Brak dyskryminacji plus działania pozytywne dają w efekcie społeczne włączenie”, Europejski Kongres na rzecz Osób Niepełnosprawnych, Madryt 20-24 marca 2002.
8. Edukacja ucznia ze specjalnymi potrzebami z 2002 r., nr 15.
9. Niedyskryminacja i równe szanse dla wszystkich – strategia ramowa [COM (2005)224 – DzU C 236 z 24.9.2005].
10. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r. (DzU 2012, poz. 1169).

### Źródła prawa

1. Dekret z 1956 r. o obowiązku szkolnym (DzU nr 9, poz. 52).
2. Ustawa z 1961 r. o rozwoju systemu oświaty (DzU nr 32, poz. 160 z późn. zm.).
3. Ustawa z 25 lipca 1998 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty (DzU 117, poz. 759).
4. Ustawa z 8 stycznia 1999 r. o przepisach wprowadzających reformę ustroju szkolnego (DzU nr 12, poz. 96).
5. Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU nr 95, poz. 425).
6. Ustawa z 21 lipca 1995 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (DzU z 1995 r., nr 101, poz. 504).
7. Ustawa z 23 sierpnia 2001 r. o nowelizacji ustawy o systemie oświaty (DzU z 2001 r., nr 111, poz. 1194).
8. Ustawa z 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (DzU nr 137, poz. 1304).
9. Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (DzU z 2011 r., nr 127, poz. 721, z późn. zm.).

---

do artykułu pokazuje, że nadal istnieją trudności z zapewnieniem realizacji równych praw do edukacji).

10. Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU z 2004 r., nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).
11. Ustawa z 6 grudnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (DzU z 2014 r., poz. 7).
12. Ustawa z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (DzU poz. 357).
13. Ustawa z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (DzU z 2011 r., poz. 1375).
14. Rozporządzenie Ministra Oświaty z 31 października 1962 r. w sprawie zasad i trybu uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych (DzU nr 64, poz. 305).
15. Rozporządzenie Ministra Oświaty z 30 września 1974 r. w sprawie zasad i trybu uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych (DzU z 1974 r., nr 39, poz. 233).
16. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 11 czerwca 1993 r. w sprawie organizacji i zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz innych publicznych poradni specjalistycznych (DzU nr 67, poz. 322).
17. Zarządzenie nr 29 Ministra Edukacji Narodowej z 4 października 1993 r. w sprawie zasad organizowania opieki nad uczniami niepełnosprawnymi, ich kształcenia w ogólnodostępnych i integracyjnych publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz organizacji kształcenia specjalnego (DzUrz MEN, nr 9, poz. 36).
18. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 stycznia 1997 r. w sprawie organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci z głębokim upośledzeniem umysłowym (DzU nr 14, poz. 76).
19. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 16 grudnia 1999 r. (DzU nr 111, poz. 1284).
20. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 16 grudnia 1999 r. w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego (DzU nr 111, poz. 1284, z późn. zm.).
21. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (DzU z 2003 r., nr 6, poz. 69 ze zm.).
22. Protokół ustaleń nr 39/2004 posiedzenia Rady Ministrów z 14 września 2004 r. – w sprawie przyjęcia Programu Rządowego WWKSC – Pilotaż 2005-2007.
23. Rozporządzenie zmieniające rozporządzenie z 2001 r. w sprawie ramowych statutów (DzU z 2004 r., nr 66, poz. 606).
24. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 13 stycznia 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (DzU nr 19, poz. 165).
25. Rozporządzenie z 7 marca 2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych (DzU nr 52, poz. 467).
26. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 4 kwietnia 2005 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci (DzU nr 68, poz. 587).
27. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (DzU nr 173, poz. 1072).
28. Rozporządzenie z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedosto-

- sowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (DzU z 2014 r., poz. 392).
29. Rozporządzenie z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (DzU z 2014 r., poz. 414).
  30. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 10 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej (DzU nr 228, poz. 1487).
  31. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (DzU nr 109, poz. 631).
  32. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (DzU poz. 977, z późn. zm.).
  33. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania (DzU poz. 204 z późn. zm.).
  34. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (DzU poz. 199).
  35. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2014 (DzU poz. 1687).
  36. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (DzU poz. 532).
  37. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 sierpnia 2014 r. w sprawie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży (DzU poz. 1157).
  38. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 15 grudnia 2014 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2015 (DzU z 2014 r., poz. 1977).

### Źródła internetowe

<http://www.unic.un.org.pl>

[http://www.mpips.gov.pl/\\_osobyniepelnosprawne.php](http://www.mpips.gov.pl/_osobyniepelnosprawne.php)

[http://europa.eu.int/comm/dgs/education\\_culture/in dex\\_en.htm](http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/in dex_en.htm)

[http://ec.europa.eu/employment\\_social/disability/intro\\_en.html](http://ec.europa.eu/employment_social/disability/intro_en.html)

[www.niepelnosprawni.pl](http://www.niepelnosprawni.pl)

[www.European-agency.org](http://www.European-agency.org) (zeszyty European Agency for Development in Special Needs Education)

[www.onz.pl](http://www.onz.pl)

## Aneks

Wybrane pytania z zakresu obowiązujących przepisów prawa  
ilustrujące wątpliwości związane z procesem kształcenia uczniów  
z niepełnosprawnościami

Lp.	Treść pytania według zakresów
1	Czy gimnazjum ogólnodostępne jest zobowiązane do realizowania przepisów Ustawy z 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się. Jeżeli tak, co w tym zakresie szkoła winna zrobić?
2	Jakie kroki powinien podjąć dyrektor specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego, aby założyć w ośrodku przedszkole specjalne?
3	Czy jako dyrektor przedszkola mam obowiązek przyjąć do przedszkola dziecko w wieku 3 lat. Dziecko ma orzeczenie o niepełnosprawności, z niepełnosprawnościami sprzężonymi (dziecko nie jest samodzielne, nie je, nie chodzi, nie mówi, ma zespół Downa)?
4	Zespoły orzekające działające przy poradniach psychologiczno-pedagogicznych wydają opinie odnośnie potrzeby wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka. Rozporządzenie MEN oraz Ustawa o systemie oświaty wskazują, że opinie takie mogą uzyskać dzieci od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole. Proszę o interpretację: czy dziecko musi mieć najpierw orzeczoną przez odpowiedni organ niepełnosprawność, a następnie dopiero może uzyskać opinię o potrzebie WWR oraz czy placówka organizująca zespoły wczesnego wspomaganie rozwoju i przyjmująca dziecko na zajęcia oprócz właściwej opinii Poradni musi mieć także orzeczenie o niepełnosprawności (dokumentacja placówki, tj. Regulamin Zespołu WWR oraz Procedura organizowania zajęć przewidują, że zajęcia te są organizowane na podstawie Opinii Poradni oraz skierowania organu prowadzącego) Proszę także sprecyzować, do kiedy mogą być organizowane takie zajęcia dla dziecka. Przepisy stanowią, że „do podjęcia nauki w szkole”. Czy zaliczamy do tego także roczne obowiązkowe przygotowanie przedszkolne.
5	Czy dziecko w dwóch kolejnych latach może uczęszczać do oddziału przedszkolnego (zerówki) – jako pięcioletek i sześciolatek? Proszę podać podstawę prawną.
6	W jakim przypadku wymagana jest opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej przy przyjęciu dziecka do: oddziału przedszkolnego (zerówki), klasy pierwszej szkoły podstawowej? Czy musi to być opinia z poradni publicznej?
7	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Czy mogę zalecać zajęcia korekcyjno-kompensacyjne innym uczniom niż uczniowi z dysleksją?</li> <li>2. Czy można zalecać zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze uczniom z orzeczeniem o kształceniu specjalnym na poszczególnych etapach edukacyjnych?</li> <li>3. Czy można zalecać zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze w pierwszym etapie edukacyjnym uczniowi z trudnościami w nauce?</li> </ol>

Lp.	Treść pytania według zakresów
8	Jak ma wyglądać decyzja dyrektora o przydzieleniu zajęć pomocy psychologiczno-pedagogicznej (np. logopedii)?
9	Czy rada pedagogiczna musi podjąć uchwałę w sprawie przebadania ucznia w poradni psychologiczno-pedagogicznej?
10	Czy dyrektor musi wykonać uchwałę rady pedagogicznej w sprawie skreślenia ucznia z listy uczniów? Czy może tę decyzję zawiesić np. na jeden semestr?
11	Czy do klasy terapeutycznej można przyjąć ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego?
12	Uczeń klasy IV szkoły ogólnodostępnej ma orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego dla dzieci słabo słyszących w szkole ogólnodostępnej (z uwagi na uszkodzenie słuchu w stopniu umiarkowanym). Zespół wydający orzeczenie zalecił dostosowanie metod i form pracy z uczniem. Czy w takim przypadku należy stworzyć dla ucznia indywidualny program pracy? Co taki program powinien zawierać?
13	Czy dziecko z orzeczeniem o upośledzeniu w stopniu umiarkowanym może w szkole podstawowej uczęszczać na zajęcia z języka obcego i jakie warunki muszą być spełnione, aby mogło w nich uczestniczyć?
14	Czy w obecnym stanie prawnym szkoła zobowiązana jest do „oddania” uczniowi specjalistycznych zajęć pozalekcyjnych, które nie odbyły się z powodu usprawiedliwionej nieobecności nauczyciela, np. zwolnienie lekarskie. Sytuacja dotyczy ucznia 1 klasy publicznej szkoły podstawowej i zajęć dodatkowych zatwierdzonych w arkuszu organizacyjnym (logopedia, rewalidacja i terapia sensoryczna).
15	Co to są zajęcia rewalidacyjne? Proszę o przykład planu nauczania je zawierającego.
16	Czy w szkole specjalnej jest możliwe umieszczenie w jednej klasie uczniów z różnym stopniem upośledzenia, np. uczniowie z upośledzeniem w stopniu lekkim razem z uczniami z upośledzeniem w stopniu umiarkowanym albo uczeń z niepełnosprawnością sprzężoną (autyzm i upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim) z uczniem z upośledzonym w stopniu umiarkowanym? Jaki wówczas powinien być wybrany ramowy plan nauczania?
17	Czy do arkuszy ocen należy dołączać również opinie z poradni psychologiczno-pedagogicznych dotyczące danego ucznia?
18	Jakie są: 1) kryteria oceniania zachowania uczniów z niepełnosprawnościami, w tym uczniów z zespołem Aspergera oraz 2) naliczania dla tych uczniów subwencji oświatowej?
19	Co powinno być spełnione i na podstawie jakich przepisów można było obniżyć wymagania wobec ucznia szkoły podstawowej?
20	Jak należy rozumieć dostosowanie wymagań edukacyjnych dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, zgodnie z orzeczeniami stwierdzającymi potrzebę kształcenia specjalnego w szkole ogólnodostępnej (gimnazjum)? Czy dostosowanie dotyczy wymagań programowych (wynikających z programu nauczania), czy też należy dostosować wymagania wynikające z podstawy pro-

Lp.	Treść pytania według zakresów
	gramowej? Dziecko ma możliwości edukacyjne na poziomie szkoły podstawowej (słaba znajomość czytania i pisanie, brak znajomości podstaw matematyki). Na takiej podbudowie niemożliwe jest realizowanie podstawy programowej, nawet na poziomie koniecznym. Czy nauczyciel w takim przypadku dostosowując wymagania może realizować (wymagać innych treści niż przewiduje to podstawa programowa) w celu ich dostosowania do możliwości ucznia w takim stopniu, aby dziecko sprostało tym wymaganiom? Czy w szkole ogólnodostępnej bez oddziałów integracyjnych nie zatrudniającej specjalistów nauczyciele są zobowiązani do opracowania programów nauczania dostosowanych do potrzeb i możliwości ucznia?
21	W szkole podstawowej ogólnodostępnej mamy oddział dzieci niepełnosprawnych z upośledzeniem umiarkowanym i znacznym. Chcemy utworzyć grupę dzieci autystycznych na poziomie I-III. Jakie przepisy to regulują i jak liczna może być grupa? Czy w takiej grupie może być dziecko autystyczne w normie intelektualnej i dziecko z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim? Jaki obowiązuje plan nauczania dla takiego oddziału?
22	Co zrobić w przypadku niezrealizowania przez ucznia niepełnosprawnego podstawy programowej? W liceum ogólnokształcącym, na podstawie skierowania z przychodni psychologiczno-pedagogicznej do nauczania indywidualnego, pobiera naukę niewidomy chłopiec z bardzo dużymi zaległościami z gimnazjum (był zwolniony z egzaminu zewnętrznego) i małym potencjałem intelektualnym (ale w normie). Po pierwszym semestrze prawie wszyscy nauczyciele uczący umieścili w dzienniku adnotacje, że w związku z małymi możliwościami ucznia nie zrealizowali przewidzianej podstawy programowej. Co ma zrobić dyrektor w takiej sytuacji? Przecież obniżenie wymagań nie powinno powodować niezrealizowania podstawy programowej.
23	Czy przydział nauczania indywidualnego ma być dokonywany na podstawie decyzji administracyjnej dyrektora szkoły? Czy nie wystarczy zmiana organizacji arkusza pracy szkoły i pisemne określenie organu prowadzącego o wymiarze godzin przydzielonych uczniowi?
24	Czy dla dziecka nauczanego indywidualnie należy organizować oddział?
25	Uczeń chodzi do szkoły ze swoją klasą - realizuje w pełni swoje obowiązki szkolne/nie opuszcza zajęć/, stan jego zdrowia nie utrudnia uczęszczania do szkoły. Rodzice jego przedstawiając orzeczenie o potrzebie nauczania indywidualnego wystąpili o to nauczanie. Jak zorganizować edukację uczniowi, który normalnie chodzi do szkoły?
26	Czy po zatwierdzeniu projektu arkusza organizacji roku szkolnego można w aneksie zabrać przydzielone godziny?
27	Jakie kwalifikacje powinny mieć osoby pełniące funkcje opiekunów dzieci z niepełnosprawnościami podczas przewozu tych dzieci i młodzieży do szkoły?
28	Nauczyciele gimnazjum specjalnego korzystają podczas zajęć z podręczników do kształcenia ogólnego. Czy w związku z tym mogą korzystać w całości z programu nauczania opracowanego do podręczników czy powinni je zmodyfikować lub napisać własne programy nauczania do poszczególnych przedmiotów?



Lp.	Treść pytania według zakresów
29	Czy można prowadzić wspólny dziennik zajęć rewalidacyjnych dla kilku grup? Nauczyciel zatrudniony w specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym prowadzi zajęcia rewalidacyjne z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie z 4 grupami 3-4-osobowymi. Czy obowiązuje go prowadzenie dziennika zajęć dla każdej grupy oddzielnie, czy też można ująć wszystkie grupy, wraz ze wszystkimi wpisami z tego faktu wynikającymi, w jednym?
30	Na jakiej podstawie należy dostosować wymagania uczniowi w szkole dla dorosłych, który ma orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim?
31	Co reguluje arkusz organizacyjny i kto jest uprawniony do jego zatwierdzenia w szkole prowadzonej przez powiat? Czy urzędnik niewchodzący w skład zarządu powiatu jest uprawniony do zatwierdzenia arkusza? Czy starosta może upoważnić kierownika wydziału oświaty do zatwierdzania arkusza organizacyjnego szkoły w jego imieniu?
32	Na jakiej podstawie można dziecku upośledzonemu w stopniu głębokim, realizującemu indywidualne zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze przyznać zajęcia z gimnastyki korekcyjnej; wskazania do tych zajęć są zapisane w orzeczeniu do kształcenia specjalnego.

Dokładna analiza pytań respondentów oraz wszystkich obowiązujących przepisów prawa pozwala na zidentyfikowanie problemów, które oczekują na rozwiązanie oraz mogłyby pozwolić na antycypowanie działań legislacyjnych faktycznie wyrównujących szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami oraz określić sposób kształcenia włączającego.

Obecne normy prawne są tworzone w sposób na tyle ogólny i niedookreślony, że umożliwiają różne interpretacje i/lub zamierzone bądź niezamierzone ich (nie)stosowanie. Powoduje to niezadowolenie z realizacji zadań w systemie edukacji na styku główny nurt kształcenia – nauczanie dzieci i młodzieży z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu niepełnosprawności i jednocześnie odzwierciedla pogorszenie sytuacji szkolnej i społecznej tej grupy uczniów.